

Apie priekaištą dėl nerelevantiškumo D. Lewiso modaliniam realizmui

Monika Morkūnaitė

Vilniaus universiteto
Filosofijos istorijos ir analitinės filosofijos katedra
E. paštas monika.morkunaite@sf.stud.vu.lt
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1580-4752>

Santrauka. Straipsnyje nagrinėjamas reduktyvistinei D. Lewiso modalumų teorijai, vadinamai modaliniu realizmu, pateikiamas priekaištas dėl nerelevantiškumo. Tai yra vienas populiariausių prieš modalinį realizmą nukreiptų kontrargumentų, tačiau su šiuo priekaištu susijusios diskusijos neretai pasirodo esančios neproduktyvios tuo požiūriu, jog jose implicitiškai ar eksplicitiškai remiamasi skirtingais teorijų pasirinkimo kriterijais. Todėl, siekiant pakreipti ginčą kiek produktyvesne vaga, čia analizuojami argumentai, kuriais modalinį realizmą nuo minėto priekaišto siekiama apginti arba neigiant įsigalėjusių nuostatą, kad ši teorija pažeidžia mūsų ikiteorines intuicijas, arba apskritai pateikiant kitus, su teorijų pasirinkimo kriterijais nesusijusius motyvus. Visgi straipsnyje bandoma parodyti, kad nei vienas iš šių argumentų neturėtų įtikinti modalinio realizmo kritikų.
Pagrindiniai žodžiai: Davidas Lewisas, modalinis realizmas, modalumų redukcija, nerelevantiškumas

On the Charge of Irrelevance against D. Lewis's Modal Realism

Abstract. The article deals with the charge of irrelevance levelled against D. Lewis's modal realism, notably known as a reductionist account of modality. The charge of irrelevance is apparently one of the most popular objections to modal realism though it often seems that the debate surrounding this charge is not very fruitful since in this context it is common to appeal, implicitly or explicitly, to different criteria for theory choice. As a result, the article deals with the problem in a slightly different manner. The article addresses arguments aimed to show that, contrary to what is often stated, modal realism does not violate our pre-theoretical intuitions, as well as arguments aimed to respond to the charge of irrelevance without appealing to criteria for theory choice at all but providing different reasons instead. However, the aim of this article is to show that all these arguments are rather unconvincing.

Keywords: David Lewis, modal realism, reduction of modality, irrelevance

Received: 12/09/2021. Accepted: 30/11/2021

Copyright © Monika Morkūnaitė, 2022. Published by Vilnius University Press.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Įvadas

Modaliniai teiginiai – teiginiai, kuriuose vartojami modalumus išreiškiantys terminai, tokie kaip „galima“, „būtina“, „atsitiktina“, „negalima“, – akivaizdžiai skiriasi nuo teiginių apie faktinę dalykų padėtį. Kai kurie filosofai laikosi požiūrio, jog modalinius terminus įmanoma apibrėžti nedomalniais terminais, o modalinius teiginius, neprarandant jų prasmės, performuluoti nevartojant modalinių terminų. Toks požiūris vadinamas modaliniu reduktyvizmu, o juo grįstos teorijos – reduktyvistinėmis modalumų teorijomis¹.

Bene žymiausia iš jų šiandien laikytinas Davido Lewiso modalinis realizmas. Šiai teorijai, suformuluotai remiantis galimų pasaulių semantika, būdinga tai, jog galimumo ir būtinumo operatoriai interpretuojami kaip galimų pasaulių kvantifikavimas. Teiginiai apie galimybes bei būtinybes atitinkamai išreiškiami pasitelkiant pirmos eilės logikoje vartojamus egzistavimo ir bendrumo kvantorius (galimybę išreiškiantis teiginys teisingas, jei ir tik jei jis teisingas bent viename galimame pasaulyje, būtinybę išreiškiantis teiginys teisingas, jei ir tik jei jis teisingas visuose galimuose pasauliuose). Tačiau skirtingai nei tose galimų pasaulių semantika grįstose teorijose, kuriose galimi pasauliai traktuojami kaip abstraktūs objektai, apibrėžiami vartojant modalinius terminus, Lewiso teorijoje pasauliai yra konkretūs ir apibrėžiami tokių terminų išvengiant („galimi pasauliai“ yra tik pavadinimas, kuris neturėtų klaidinti) – dėl šios priežasties modalinis realizmas ir laikomas reduktyvistine modalumų teorija.

Vis dėlto kartu tai suteikia pagrindą kalbėti apie tai, jog Lewiso postuluojami pasauliai ir tai, kas vyksta juose, yra nerelevantiška modalumų atžvilgiu. Kitaip tariant, tampa neaišku, ką Lewiso postuluojami pasauliai apskritai turi bendra su modalumais. Šis Lewiso teorijai pateikiamas priekaištas (toliau – priekaištas dėl nerelevantiškumo²) yra pamatinis šio straipsnio objektas.

Svarbu tai, kad, priėmus būtent tokią galimų pasaulių koncepciją, atsiranda reikmė specifiniu būdu aiškinti *de re* modalumus: čia atsisakoma tarppasaulinės tapatybės tezės ir vietoje jos pasitelkiama antrininkų (*counterparts*) teorija. Bet taip ir vėl susiduriama su nerelevantiškumo problema. Reikšminga dalimi priekaištas dėl nerelevantiškumo plėtojamas būtent Lewiso antrininkų teorijos kontekste. Tokį argumentą pateikė Alvinas Plantinga (1974: 116–117, taip pat žr. 1987: 209), tačiau itin išgarsėjo Saulo Kripke'ės (1980: 45) variantas: tai, kad Hubertas Humphrey galėjo laimėti rinkimus, remiantis antrininkų teorija, išreiškiama tuo, kad kažkuriame galimame pasaulyje rinkimus laimėjo³ Humphrey'io antrininkas, tačiau

¹ Šiame straipsnyje kalbama apie aletinius modalumus – t. y. apie tai, kas yra galima, būtina ir pan. savaime, pačia plačiausia prasme, darant skirtį nuo episteminių (to, kas galima, būtina ar pan., atsižvelgiant į turimą žinojimą), deontinių (to, kas galima, būtina ar pan., atsižvelgiant į tam tikrą teisės, moralės ar pan. sistemą) ir kt. modalumų.

² Nerelevantiškumo problema iškyla ir modalumų redukcijos į abstrakčius objektus – sąvokas (*concepts*) arba teiginius (*propositions*) – kontekste (žr. Shalkowski 1996). Be to, kai kurie filosofai laikosi požiūrio, jog priekaištas dėl nerelevantiškumo galioja ir nereduktyvistinėms modalumų teorijoms (Lewis 1986; Bricker 2008; Kalhat 2008; Jacobs 2010), nors kiti tai neigia (e. g. De 2018; Vance 2017).

³ Kripke teigia, kad, remiantis Lewiso teorija, tai, kas galėjo nutikti Humphrey'ui, išreiškiama tuo, kas galėjo nutikti jo antrininkams, bet, kaip pažymi kai kurie autoriai, formuluotė nėra tinkama: remiantis minėta teorija, tai, kas galėjo nutikti Humphrey'ui, išreiškiama tuo, kas jo antrininkams *nutinka* arba *nutiko* (Rosen 1990: 349; Kalhat 2008: 506; De 2018: 161). Tačiau manytina, jog ši pastaba nekeičia Kripke'ės minties esmės.

panašu, jog pačiam Humphrey'ui tai, ar jo antrininkas, kad ir kaip smarkiai jį primenantis, pasiekė pergale kitame galimame pasaulyje, paprasčiausiai nerūpi.

Šis priekaištas antrininkų teorijai yra įvairiai plėtojamas (Rosen 1990; Merricks 2003; deRosset 2011; Yablo 2014; De 2018) ir ginamas (Salmon 1988; Forrest 2004; Kalhat 2008). Kitur priekaištas dėl nerelevantiškumo formuluojamas turint omenyje Lewiso modalinį realizmą apskritai (Blackburn 1984, 1993; van Inwagen 1986; Jubien 1988, 2009; Stairs 1988; Chihara 1998; Cameron 2007). Įskaitant paties Lewiso (1986) pateiktą atsaką į šį priekaištą, gausu darbų, kuriuose bandoma jį atremti (Hazen 1979; Hale 1986; Miller 1992; Divers 2002; Melia 2003; Sider 2003; Borge 2006; Daly 2008, 2019; Cameron 2010; Woodward 2012; Maguire 2013; Benovsky 2015).

Priekaištas dėl nerelevantiškumo laikytinas vienu populiariausių kontrargumentų, nukreiptų prieš modalinį realizmą, kurio priimtino klausimas savo ruožtu yra vienas esminių šiuolaikinės modalinės metafizikos kontekste. Nors galimų pasaulių semantikos kaip formalaus įrankio modalinės logikos problemoms tirti sėkmė yra vargiai ginčytina, išlieka bendresnis filosofinis klausimas, kaip galimi pasauliai interpretuoti metafizinio požiūriu. Galimų pasaulių kaip konkrečių objektų traktuotė, būdinga Lewisui, yra vienas iš mėginimų atsakyti į šį klausimą, tačiau jį konkuruoja su ne mažiau įtakingomis teorijomis, siūlančiomis alternatyvias galimų pasaulių sampratas, tokias kaip jau minėtas šių pasaulių prilyginimas vienokio ar kitokio pobūdžio abstraktiems objektams. Vadinas, nuo atsakymo į klausimą, ar modaliniam realizmui pateikiamas priekaištas dėl nerelevantiškumo traktuotinas kaip sėkmingas, didele dalimi priklauso tai, kaip šių konkuruojančių teorijų kontekste apskritai yra vertintina būtent Lewiso siūloma koncepcija.

Diskusijas dėl modalinio realizmo priimtino ir šiai teorijai pateikiamo priekaišto dėl nerelevantiškumo neretai lydi implicitinis ar eksplicitinis rėmimasis tam tikrais teorijų pasirinkimo kriterijais. Kai kurie mąstytojai teikia didelę reikšmę teorijų derėjimui su ikiteorinėmis intuicijomis – ko gero, tokios dermės pasigedimas Lewiso modalumų teorijoje ir yra esminis priekaišto dėl nerelevantiškumo motyvas. Tačiau kiti pernelyg sureikšminti tokių intuicijų nelinksta; reduktyvistiškai nusiteikę mąstytojai paprastai remiasi labiau pragmatinio pobūdžio kriterijais, tokiais kaip vienumas (*unity*), taupumas (*economy*) ir pan. Būtent tokiais kriterijais modalinį realizmą grindžia ir pats Lewisas (1986: 3–5).

Visgi atrodo, kad toks pamatinių metodinių nuostatų išsiskyrimas veikia stabdo, o ne skatina tolesnę diskusiją. Todėl čia siekiama atkreipti dėmesį į argumentus, kurie leidžia pakreipti ginčą kiek produktyvesne vaga. Tai – argumentai, kuriais modalinį realizmą nuo aptariamo priekaišto bandoma apginti *sutinkant* su ikiteorinių intuicijų svarba arba apskritai pateikiant kitus, su teorijų pasirinkimo kriterijais nesusijusius motyvus. Šiame straipsnyje keliamas uždavinys apsvaistinti ir įvertinti šiuos argumentus. Pirmoji straipsnio dalis skirta Richardo Millerio (1992), Steffeno Borge'ės (2006) ir Jiri'io Benovsky'io (2015) argumentų, kurie pateikiami antrininkų teorijos kontekste, analizei. Antroje straipsnio dalyje, kalbant apie modalinį realizmą bendrai, svarstomas dar vienas Benovsky'io (2015) argumentas bei Phillipa Brickerio (2008) išvalgos. Pagrindinis straipsnio tikslas – pagrįsti tezę, jog modalinio realizmo kritikų, manančių, jog ši teorija susiduria su nerelevantiškumo problema, nei vienas iš šių argumentų įtikinti neturėtų.

De re modalinių teiginių analizė: tapatybės vs. antrininkų ryšys

Modalinių teiginių redukciją į nemodalinius teiginius Lewisas siūlo atlikti postuluodamas pasaulius, kurie traktuojami kaip konkretūs objektai⁴ ir kurių apibrėžimas nereikalauja modalinių terminų vartojimo. Kiti pasauliai egzistuoja lygiai tokia pačia prasme kaip mūsiškis ir nėra mažiau realūs nei jis. Kaip tokios sampratos kontekste aiškintini *de re* modalumai? Jeigu tai, kad individas x gali turėti savybę F , būtų aiškinama teigiant, kad yra bent vienas galimas pasaulis, kuriame x turi savybę F , tai reikštų, kad vienas ir tas pats individas – tarkime, konkretus žirgas – tuo pat metu neturi savybės F ir turi savybę F , taigi, atvestų į prieštaravimą. Todėl *de re* modalinius teiginius – teiginius, kuriuose modalinės savybės priskiriamos individams, – Lewisas aiškina kiek kitaip, t. y. pasitelkdamas antrininkų teoriją.

Lewisas atmeta *de re* modalinių teiginių analizę, grįstą nuostata, jog individai pasižymi tarpasauline tapatybe (egzistuoja daugiau nei viename galimame pasaulyje) ir laikosi požiūrio, jog kiekvienas konkretus individas egzistuoja tik viename pasaulyje. Tačiau, Lewiso teigimu, individas turi kituose galimuose pasauliuose egzistuojančius antrininkus. *De re* modaliniai teiginiai su galimumo ($\diamond$) ir būtinumo ($\square$) operatoriais, remiantis Lewiso (žr. 1968: 117)⁵ analize, persakomi taip: teiginys „Individas a gali turėti savybę F^c ($\diamond Fa$) performuluojamas teiginiu „Bent viename pasaulyje w yra bent vienas individo a antrininkas c , kuris turi savybę F^c “; savo ruožtu teiginys „Individas a būtinai turi savybę F^c ($\square Fa$) performuluojamas teiginiu „Bet kuriame pasaulyje w kiekvienas individo a antrininkas c turi savybę F^c “. Antrininkų ryšys yra panašumo ryšys: individo a antrininkas pasaulyje w yra pasaulyje w egzistuojantis objektas, reikšmingais atžvilgiais panašus į a ir panašus į jį labiau nei kiti objektai, egzistuojantys pasaulyje w .

Daugybė Lewiso kritikų teigia, kad tokia *de re* modalinių teiginių analizė susiduria su nerelevantiškumo problema. Šis priekaištas motyvuojamas kaip tik tuo, kad konkretų individą ir jo antrininką (-us) saisto panašumo, o ne tapatybės ryšys, tačiau esama stiprios intuicijos, jog *de re* modalinių teiginių analizė reikalauja būtent pastarojo. Plantinga (1974: 116) klausia, kaip faktas, jog esama pasaulių, kuriuose egzistuoja neišmintingi Sokrato antrininkai, parodo, kad *Sokratas* galėjo būti neišmintingas. Javieras Kalhatas (2008: 507) teigia:

Kada sakau, jog Humphrey galėjo laimėti [rinkimus], suprantu, kad teigiu nesantykinį faktą apie Humphrey'į. T. y. suprantu, jog teigiu faktą apie Humphrey'į, ir šis faktas nėra apie *jokį kitą* asmenį. <...> Bet, remiantis Lewiso analize, minėtas faktas klaidingai pasirodo esąs *santykinis*, būtent kaip faktas, kad Humphrey yra panašus į kažką, kas egzistuoja kitame galimame pasaulyje ir ten laimi.

Kripke (1980: 44–46) parodė, kad tapatybės ryšiu grįsta *de re* modalinių teiginių analizė yra tiesiog natūralus būdas mąstyti apie *de re* modalumus. Mes galime nurodyti į

⁴ Lewisas (1986: 82–86) aptaria bent keletą būdų konkrečius objektus atskirti nuo abstrakčių.

⁵ Lewisas (1968) pasiūlo būdą *išversti* modalinius teiginius į nemodalinius, tačiau vėlesniame veikalė Lewisas (1986: 7) orientuojasi į modalinių teiginių *teisingumo sąlygų* (kurios pačios būtų nemodalinės) pateikimą.

konkretų žmogų ir klausti apie tai, kas galėjo nutikti *jam*. Taigi mes tiesiog kaip duotybę priimame tai, kad kitame galimame pasaulyje egzistuoja *būtent tas žmogus*, kuriam priskiriame modalinę savybę. Esama esmingo ryšio tarp šiandien bemaž standartine pozicija tapusios Kripke'ės vardų teorijos ir tarpasaulinės tapatybės tezės: jeigu vardą traktuojame kaip tvirtą žymenį (*rigid designator*), t. y. jei laikomės nuostatos, jog vardas kiekviename galimame pasaulyje žymi tą patį objektą, tai automatiškai parodo, kad identifikuoti tą patį individą skirtinguose pasauliuose neturėtų būti problemiška. Būtent tokiu derėjimu su intuicijomis, ikiteoriniu mąstymu negali pasigirti antrininkų teorija.

Antra vertus, kiti pažymi, kad jeigu tam tikra analizė atrodo neintuityvi, taip yra tik todėl, jog ji yra neįprasta ir (ar) į ją žvelgiama iš kasdienio kalbos vartojimo perspektyvos. Tačiau tai neturėtų būti laikoma reikšmingu teorijos trūkumu – kitaip apskritai būtų įmanoma tik labai nedidelė dalis filosofinių analizių (Sider 2003: 21). Dar daugiau: esama pagrindo manyti, kad neintuityvumas tokiais atvejais yra kone privalomas. Redukcija – nepriklausomai nuo to, ar ją suprastume kaip konceptualinę analizę, kaip vieno dalyko aiškinimą kitu, kaip mokslinę redukciją ar kaip metafizinę pagrindimą (*metaphysical grounding*), – yra informatyvi, nes apie tam tikrą dalyką ji pasako daugiau, nei žinojome prieš tai. Dalyką *x* mes suvedame į dalyką *y*, kuris iš pažiūros yra visai nepanašus į *x*. Kuo labiau *x* skiriasi nuo *y*, tuo daugiau, redukuavę *x* į *y*, sužinome ir tuo vertingesnę redukcija (Daly 2019: 121–122, 125).

Bet tokiu atveju susiduriama su ryškiu metodinių nuostatų išsiskyrimu, kas skatina įspūdį, kad tolesnė diskusija yra vargiai įmanoma. Skirtingi filosofai linę skirtingai traktuoti tai, kas laikytina teorijos privalumais ir trūkumais. Lewisas (1986: 3), kalbėdamas apie tai, kodėl vertėtų tikėti jo postuluojamu pasaulių egzistavimu, teigia: „[Š]i hipotezė yra naudinga, ir tai yra priežastis manyti, jog ji teisinga.“ Vienas iš akivaizdžiausių naudos aspektų čia yra teorijos taupumas (*economy*). Nors Lewisas ir postuluoja labai didelį galimų pasaulių skaičių, kadangi tiek jie, tiek mūsų pasaulis yra tokios pačios rūšies – būtent konkretūs – objektai, šia prasme Lewiso teorija yra taupesnė nei tos modalumų teorijos, kurios verčia mus išpareigoti įvairių abstrakčių objektų (tokių kaip, tarkime, dalykų padėtys (*states of affairs*)) egzistavimui. Kita vertus, kitiems filosofams kur kas svarbesnis gali atrodyti teorijų suderinamumas su tam tikromis sveiko proto nuostatomis. Modaliniam realizmui ir konkrečiai antrininkų teorijai pateikiamas priekaištas dėl nerelevantiškumo kaip tik ir grindžiamas tuo, jog Lewiso siūloma modalinių teiginių semantika pernelyg nutolsta nuo mūsų turimų ikiteorinių intuicijų (Plantinga 1987: 223; Kalhat 2008: 507; Jubien 2009: 61). Tačiau tokiu atveju, kaip pažymi Trentonas Merricksas (2003: 523), atrodo, jog atsiduriama aklavietėje: nepaisydamas kaltinimo nerelevantiškumu, antrininkų teorijos šalininkas liks įsitikinęs jos tinkamumu.

Vis dėlto esama argumentų, kuriais antrininkų teorijos priimtumas grindžiamas pripažįstant ikiteorinių intuicijų svarbą⁶ bei mėginant parodyti, jog ši teorija jų nepažeidžia.

⁶ Žinoma, reduktivistai neprivalo manyti, kad ikiteorinės intuicijos yra visiškai nesvarbios (žr. Lewis 1986: 240–241). Vis tik atožvalga į minėtas intuicijas reduktivistams paprastai nėra svarbiausias kriterijus renkantis teorijas. Tad esminga tai, kokia konkreti *vertė* suteikiama vienam ar kitam kriterijui.

Borge'ės (2006: 273) teigimu, būtent tai, kaip esame įpratę mąstyti apie *de re* modalumus, yra vienas tų dalykų, kurie ir motyvuoja mus kurti *de re* modalumų teoriją. Todėl jei antrininkų teorija reikalauja mūsų iš pagrindų pakeisti šiuos įsitikinimus, tai yra problemiška: daug geriau, jei galime parodyti, jog iš tiesų jie yra suderinami su teorija, kurią norime ginti. Taigi, Borge siekia pagrįsti, kad, priešingai nei mėgina parodyti antrininkų teorijos kritikai, ši teorija atspindi natūralų būdą mąstyti apie *de re* modalumus.

Borge'ės argumentas suformuluotas koncentruojantis į modalinius svarstymus, susijusius su mumis pačiais, taigi dėmesio centre čia atsiduria viena konkreti *de re* modalinių teiginių klasė – *de se* modaliniai teiginiai, arba teiginiai, kuriuose modalines savybes priskiriame sau patiems. Tačiau Borge (*ibid.*: 277, 4 išnaša) teigia, kad jo argumentas gali būti pritaikytas ir analogiškiems svarstymams apie kitus asmenis (tai pasakytina ir apie čia pateiksimus Millerio ir Benovsky'io argumentus). Borge siekia parodyti, jog kada rūpinamės tuo, kas mums galėjo nutikti, mūsų mąstymas nėra nukreiptas išimtinai į save. Mes kreipiame dėmesį į asmenis, kurie yra reikšmingai į mus panašūs, ir pagal tai sprendžiame apie savo pačių situaciją ar perspektyvas. Pavyzdžiui, viena iš priežasčių, kodėl Humphrey svarsto apie tai, ar jis galėjo laimėti rinkimus, galėtų būti ta, kad jis ir vėl planuoja kandidatuoti rinkimuose, – Humphrey'io tikslas yra pasimokyti iš praeities. Tačiau tokiu atveju, anot Borge'ės (*ibid.*: 278–279), Humphrey'ui nereikia rūpintis tuo, ar teiginio „Humphrey galėjo laimėti rinkimus“ teisingumo sąlygos nurodo į situaciją, susijusią su juo pačiu, – politikui bus svarbu tik tai, kad asmuo (-enys), į kurį (-iuos) jos nurodo, būtų labai į jį panašus (-ūs). Tai leistų Humphrey'ui sužinoti, kas rinkimų kampanijoje buvo padaryta blogai, kokioms sąlygoms esant jis būtų pasiekęs pergalę ir pan. Kitaip tariant, remiantis nuostata, jog teiginys „Humphrey galėjo laimėti rinkimus“ yra teisingas, jei ir tik jei labai panašius rinkimus laimėjo į Humphrey'į labai panašus asmuo *x*, atožvalga į *x* situaciją, į tai, kas, nepaisant Humphrey'io ir *x* panašumo, juos vis dėlto skiria, galėtų suteikti Humphrey'ui naudingos informacijos ruošiantis kitiems rinkimams.

Milleris (1992: 138–139) taip pat siekia parodyti, jog antrininkų ryšys *de re* modalumų kontekste anaipol nėra toks neintuityvus ir neįprastas, kaip gali pasirodyti iš pirmo žvilgsnio. Apie antrininkus nebūtina mąstyti kaip apie kitų pasaulių gyventojus. Pakanka atsižvelgti į faktą, jog kasdienybėje mes dažnai lyginame save su kitais (į save reikšmingais atžvilgiais panašiais asmenimis) ir pagal tai sprendžiame apie tai, kas mums galėjo nutikti. Mes jaučiamės nesmagiai, susitikę su savo buvusiais bendraklasiais, kurie yra turtingi, ir ši jausmą motyvuoja būtent manymas, jog jie yra reikšmingais atžvilgiais į mus panašūs (yra įgiję tą patį išsilavinimą) ir jog dėl šios priežasties ir mes patys galėjome tapti turtingi (jei tik būtume pasirinkę jų pasirinktą karjeros kelią).

Panašiai argumentuoja Benovsky (2015: 23), pasak kurio, panašumo elementas yra natūralus dalykas mąstant apie *de re* modalumus. Tai, kad kitas žmogus sugebėjo užkopti į Everestą, neišvengiamai kažką reiškia man: turint omenyje mudviejų tarpusavio panašumą, faktas, kad minėtas žmogus užkopė į Everestą, reiškia, kad tai padaryti galiu ir aš.

Vis dėlto esama pagrindo manyti, jog minėti argumentai neturėtų įtikinti antrininkų teorijos kritikų. Taip yra todėl, kad šiuose argumentuose galima išvelgti episteminio ir semantinio lygmenų painiojimą. Ko gero, faktas, kad kasdienių svarstymų apie *de re*

modalumus kontekste dažnai atsižvelgiama į individų tarpusavio panašumų grįstą ryšį, parodo daugią daugiausia tai, jog minėtas ryšys yra svarbus episteminiu (o ne semantiniu) lygmeniu. Vargu ar ginčytina, kad, tarkime, svarstymų apie *de se* modalumus kontekste kitų, į mus panašių asmenų situacijos gali pasakyti kai ką reikšmingo ir apie mūsų, tačiau savaime tai dar neparodo, jog *de se* modaliniai teiginiai yra ne *apie* mus, o *apie* minėtus asmenis. Tai, kad į mane reikšmingais atžvilgiais panašus individas *x* sugebėjo užkopti į Everestą, gali padėti man *sužinoti*, jog tai padaryti galiu ir aš, bet atrodo, kad sakydamas, jog *aš* galiu užkopti į Everestą, vis dėlto jokia apimtimi neturiu galvoje *x* ir jo pasiekimų. Taigi, antrininkų nerelevantiškumas čia atsiskleidžia būtent kaip *semantinis* nerelevantiškumas.

Panašią pastabą pateikia Michaelas De (2018: 164): galima sakyti, jog mes tikrai galime įgyti *de re* modalinį žinojimą apie individą *x* sužinoję tam tikrus faktus apie individą *y*, kuris yra reikšmingais atžvilgiais panašus į *x*, tačiau kartu galima manyti, jog būtų absurdiška teigti, kad tai reiškia, jog *x* priskiriama modalinė savybė yra redukuotina į faktinę tiesą, susijusią su *y*. Savo ruožtu Louisas deRossetas (2011: 145) teigia, jog individo, reikšmingais atžvilgiais panašaus į George'ą Bushą, pralaimėjimas tam tikruose rinkimuose gali paliudyti, jog ir pats Bushas galėjo pralaimėti JAV prezidento rinkimus. Bet priekaištaujant dėl nerelevantiškumo kalbama ne apie tai. Problema ta, kad, remiantis Lewiso požiūriu, pačiame Busho galėjime pralaimėti glūdi ne kas kita, kaip tai, kad į Bushą labai panašus individas yra faktinis pralaimėtojas.

Nuostatą, kad antrininkų ryšys yra svarbus daugią daugiausia episteminiu požiūriu, tiek De, tiek deRossetas pateikia kaip paties priekaišto dėl nerelevantiškumo interpretaciją, o ne mėginimų atsakyti į šį priekaištą kontekste. Tačiau tai tik dar labiau paskatina abejoti Millerio, Borge'ės ir Benovsky'io argumentų verte, nes suteikia pagrindą manyti, kad antrininkų teorijos kritikai išsiskiria supratimą apie tai, jog *de re* modalumų kontekste mąstymas apie į mus (ar kitus asmenis) panašius individus būtent episteminiu lygmeniu iš tiesų gali būti svarbus. Atrodo, jog Millerio, Borge'ės ir Benovsky'io argumentai tai tik atkartoja ir papildomai iliustruoja. Tačiau į diskusiją tai neįneša nieko lemiamo, nes antrininkų teorijai pateikiamas priekaištas dėl nerelevantiškumo paprasčiausiai nėra priekaištas dėl *episteminio* nerelevantiškumo. Laikantis nuostatos, kad čia kalbama apie *semantinį* nerelevantiškumą, t. y. apie tai, jog kalbėdami apie individų modalines savybes mes turime galvoje būtent juos, o ne jų antrininkus, darytina išvada, kad nei vienas iš svarstyty argumentų nuo aptariamo priekaišto antrininkų teorijos neapgina kaip tik todėl, kad nepagrindžia, jog antrininkų ryšys kalbamame kontekste galėtų būti svarbus būtent semantiniu požiūriu.

Lewiso postuluojamų pasaulių „neypatingumas“

Priekaištas dėl nerelevantiškumo pateikiamas ne tik Lewiso antrininkų teorijai, bet ir modaliniam realizmui apskritai. Michaelas Jubienas (2009: 61) teigia, kad nėra prasmės abejoti, jog gali egzistuoti tai, ką Lewisas vadina pasauliais, – erdvėlaikinių ryšių tarpusavyje nesaistomos tikrovės sferos, – tačiau klausia: kodėl turėtume manyti, jog jos nėra

mūsų pasaulio dalis? Anot Jubieno, filosofškai pasaulį (*the world*) esame įpratę suprasti kaip tai, kas apima visa, kas egzistuoja; greta to, visa tai atrodo būtent kaip *aktualus* egzistavimas. Dėl šios priežasties Jubienas (*ibid.*: 61–62) teigia, kad net jei tai, ką Lewisas vadina pasauliais, ir egzistuoja, tai „būtų tiesiog išsibarsčiusios *aktualaus pasaulio* dalys, o ne ištiesi *pasauliai*“. Tačiau tai natūraliai skatina klausti: kodėl turėtume manyti, jog jos yra kažkuo reikšmingos modalumų atžvilgiu?

Kaip esminis kaltinimą nerelevantiškumu motyvuojantis veiksnys šioje kritikoje atsiskleidžia aktualistinė prielaida: visa, kas egzistuoja, yra aktualu. Kitaip tariant, kelti šį priekaištą motyvuoja būtent aktualizmo kaip intuityvios (Cameron 2010: 351), intuityvesnės nei posibilizmas (nuostata, jog egzistuoja ne tik tai, kas aktualu, bet ir tai, kas yra vien galima (kitai – egzistuoja ne tik aktualūs, bet ir vien galimi objektai))⁷ pozicijos laikymasis⁸. Šiuo būdu priekaištą dėl nerelevantiškumo supranta ir pats Lewisas (1986: 97–98). Kaltinimą nerelevantiškumu filosofas traktuoja kaip antrąją dviejų dalių argumento dalį, todėl teigia, kad sėkmingas atsakas į pirmąją iš jų automatiškai leidžia išvengti priekaišto dėl nerelevantiškumo. Pirmoji argumento dalis esą yra ne kas kita, kaip teigimas, jog aktualizmas yra teisingas. Antroji argumento dalis išplaukia iš pirmosios: kadangi visa yra aktualu, kiti pasauliai, jei egzistuoja, egzistuoja aktualiai, vadinasi, jie nėra neaktualizuotos galimybės. Tai reiškia, kad jie paprasčiausiai neturi nieko bendra su galimybe kaip tokia, kuri susijusi būtent su aktualumo *alternatyvomis*. Žinoma, Lewisas (*ibid.*: 98–101) paprasčiausiai atmets aktualizmą.

Aktualistams atrodo problemiška postuliuoti vien galimų objektų egzistavimą, nes laikomasi prielaidos, jog egzistavimas kaip toks *ir reiškia* buvimą aktualiam. Taigi vien galimų objektų egzistavimas tokiu atveju skamba prieštarai. Antra vertus, aktualistai taip pat pripažįsta galimų pasaulių, kuriuos traktuoti tokiu atveju paranku kaip abstrakčius objektus, egzistavimą. Gali kilti klausimas: jeigu visa, kas egzistuoja, yra aktualu, kaip galima teigti, kad egzistuoja *vien galimi* pasauliai? Šiuo atveju aktualistas gali teigti, kad „aktualumo“ terminą vartoja dviem skirtingomis prasmėmis (Hoffman 2002: 67). Visi galimi pasauliai egzistuoja aktualiai ta prasme, kad išsitenka aktualaus pasaulio (kuris suprastinas kaip tiek konkrečių, tiek abstrakčių objektų visuma) viduje. Tačiau tarpusavyje juos kai kas skiria: tarkime, jei galimi pasauliai suprantami kaip dalykų padėtys (*states of affairs*), tik viena iš jų yra *faktinė* dalykų padėtis – ir būtent *šia prasme* aktuali yra tik ji viena.

Tais atvejais, kada galimi pasauliai laikomi abstrakčiais objektais, juos apibrėžiant neišvengiama modalinių terminų vartojimo, ką reduktyvistiškai nusiteikę mąstytojai laiko tokios sampratos ir ja grįstų teorijų trūkumu. Dėl šios priežasties Lewisas į galimus pasaulius žvelgia kaip į konkrečius objektus, kurių apibrėžimas nereikalauja modalinių terminų vartojimo ir todėl įgalina modalinio kalbėjimo redukciją į nmodalinį. Lewisas (1986: 2)

⁷ Turėtina omenyje skirtis tarp klasikinio posibilizmo ir Lewiso posibilizmo. Klasikinis posibilizmas grindžiamas idėja, kad esama reikšmingo ontologinio skirtumo tarp *buvimo* ir *egzistavimo* (arba *aktualumo*), kur *buvimas* suprantamas kaip platesnė kategorija. Savo ruožtu Lewisas (1990: 31) atmets skirtį tarp *buvimo* ir *egzistavimo* – visa egzistuoja ta pačia prasme. Tačiau Lewisas skiria egzistavimą nuo aktualumo: kai kurie dalykai, nors ir egzistuoja, nėra aktualūs.

⁸ Nors taip pat žr. alternatyvias aptariamo priekaišto versijas (Jubien 1988: 305; Salmon 1988: 240, 6 išnaša).

teigia, kad pasauliai yra vienas nuo kito atskirti tuo požiūriu, jog jų nesaisto erdvėlaikiniai ryšiai. Taigi, remiantis Theodore'o Siderio (2003: 15) formuluote, galimas pasaulis x šiuo atveju suprastinas kaip maksimali erdvėlaikiškai susieta visuma (*maximal spatiotemporally interrelated whole*), kurioje 1) bet kurios dvi x dalys yra erdvėlaikiškai susijusios viena su kita ir 2) bet kas, kas erdvėlaikiškai susiję su bet kuria x dalimi, taip pat yra x dalis.

Skirtingai negu aktualistas, kuris regi aktualų pasaulį kaip tam tikrą universumą, *apimantį* galimus pasaulius ir šitaip suteikiantį galimybę pažvelgti į galimų pasaulių sistemą iš šalies (Adams 1974: 224), posibilistas pasiūlo labiau egalitaristinę galimų pasaulių sampratą, pagal kurią mąstyti pradėdame ne nuo aktualaus pasaulio kaip visa apimančio universumo, o nuo galimų pasaulių sistemos kaip tokios, kur savąjį, t. y. aktualų pasaulį regime tik kaip vieną iš daugelio lygiai tuo pat būdu egzistuojančių pasaulių. Aktualumas čia „susitraukia“, nes aktualus mums yra būtent mūsų pasaulis, t. y. toji erdvėlaikiškai susieta visuma, kurios dalis esame mes patys, tačiau kiti pasauliai egzistuoja *už* mūsų pasaulio ribų ir yra ne mažiau realūs nei jis. Tai, kad nei vienas pasaulis „nėra ypatingesnis už kitus“, automatiškai suponuoja, kad ir aktualumas nėra tai, kas galėtų išskirti vieną (mūsų) pasaulį iš kitų, dėl to, Russello Wahlo (1987: 431) teigimu, posibilizmas įpareigoja indeksinei aktualumo teorijai. Teigimas, jog pasaulis yra aktualus, Lewisui (1986: 92) reiškia ne daugiau nei teigimą, kad kalbamas pasaulis yra „šis pasaulis“. Tai sakdami, mes turime galvoje būtent savo pasaulį, bet kito pasaulio gyventojams išraiška „šis pasaulis“ nurodo į jų pasaulį.

Nužymėjus šią skirtį, matyti, jog Lewiso „reikalavimas“ traktuoti galimus pasaulius kaip objektus, egzistuojančius anapus aktualaus pasaulio ribų, į aktualizmą linkusiems mąstytojams atrodo prieštaringas ir nepriimtinas. Erdvėlaikinis pasaulių tarpusavio nesusietumas paprasčiausiai nenugali intuicijos, kad visi šie pasauliai vis dėlto yra *dar didesnio* objekto – aktualaus pasaulio – dalis. O kadangi jie apibrėžiami išvengiant modalinių terminų vartojimo, natūraliai peršasi išvada, kad su modalumais šie pasauliai neturi nieko bendra, – jie atrodo kaip eiliniai konkretūs objektai, kurie „tiesiog egzistuoja“ (Benovsky 2015: 25) ir yra „pernelyg neypatingi“ (Chihara 1998: 94), kad galėtų atlikti vaidmenį, kurį jiems priskiria Lewisas. Reduktyvistai gali atsisakyti aktualistinės nuostatos, motyvuojami būtent to, kad tai leidžia atlikti modalumų redukciją (net jei ir pripažins, jog taip darydami nesutinka su įprasta nuomone (žr. Lewis 1986: 100)), tačiau tai nebus priimtina tiems, kurie didelę reikšmę teikia teorijų intuityvumui ir (ar) apskritai nesiekia minėtos redukcijos. Atrodo, kad ir šiuo atveju ginčas patenka į aklavietę.

Vis dėlto esama argumentų, kuriais Lewiso postuluojamų pasaulių relevantiškumas modalumų atžvilgiu grindžiamas pateikiant kitus motyvus. Pirmiausia apsvaistytinas Benovsky'io argumentas, panašus į tą, kurį autorius suformulavo nuo analogiško priekaišto gindamas Lewiso antrininkų teoriją. Lewiso postuluojamų pasaulių egzistavimas modalumų atžvilgiu, Benovsky'io (2015: 29) manymu, yra reikšmingas tuo požiūriu, jog jis atskleidžia tam tikrų situacijų neprieštaringumą. Tame, kuo kitas pasaulis skiriasi nuo mūsų, nėra jokio (loginio, metafizinio, veikiausiai taip pat nomologinio ir biologinio) prieštaravimo – kitu atveju tokia situacija paprasčiausiai neegzistotų (bent jau remiantis prielaida, kad prieštaravimai pasauliuose nėra instancijuoti). Vadinasi, tokio pasaulio

egzistavimas reprezentuoja galimybę, jog ir mūsų pasaulis galėjo būti toks kaip jis. Šiuo požiūriu konkrečių pasaulių, kuriuos postuluoja Lewisas, egzistavimas, anot Benovsky'io, yra esmingai susijęs su modalumais.

Nesunku numanyti, kad mąstytojo, Lewiso postuluojamus pasaulius traktuojančio kaip nerelevantiškus modalumų atžvilgiu, toks argumentas neturėtų įtikinti. Mat toks mąstytojas, kaip buvo parodyta, remiasi nuostata, jog visa, kas egzistuoja, yra aktualu. O jeigu Lewiso postuluojami pasauliai taip pat traktuojami būtent kaip aktualaus pasaulio dalys, tuomet nors tai, kas vyksta juose, iš tiesų yra neprieštaringa, drauge tai atrodo kaip jau *aktualizuotos* galimybės. Tačiau reduktyvistinės Lewiso teorijos esmė yra į teiginius apie pasaulius suvesti teiginius apie tai, kas yra *vien galima*, taigi, neaktualizuota. Priimdamas tai, jog kalbantys asilai neegzistuoja, bet gali egzistuoti, modalinis realistas teigtų, jog esama bent vieno konkretaus pasaulio, kuriame kalbantys asilai egzistuoja ir yra ne mažiau realūs nei mūsų pasaulyje egzistuojantys, bet nekalbantys asilai. Visgi aktualistui, kuriam tokie skirtinguose erdvėlaikiuose „įkurdinti“ pasauliai atrodo kaip vieno ir to paties – aktualaus – pasaulio dalys, nurodyta situacija – kalbančių asilų egzistavimas – taip pat atrodys kaip jau *aktualizuota* galimybė. Tai, kad ši situacija yra neprieštaringa, niekaip nemotyvuos manyti, jog ji yra *vien galima*.

Tačiau esama stipresnio argumento, kuris formuluotinas remiantis Brickerio išvalgomis. Tarkime, mes priimame nuostatą, jog yra galima, kad egzistuoja pegasai. Mąstydami apie šią galimybę, mąstome apie pegasus, taigi, toks mentalinis būvis yra intencionalus, t. y. jis nukreiptas į tam tikrus objektus – pegasus, jis yra *apie* juos. O intencionalūs būviai, Brickerio (2008: 121) teigimu, yra santykiniai (*genuinely relational*), t. y. esama santykio tarp to, kuris patiria mentalinį būvį, ir objekto (-u), į kurį (-iuos) tas mentalinis būvis nukreiptas. Drauge čia laikomasi nuostatos, jog iš santykio tarp mąstančiojo ir mąstymo objekto išplaukia jų abiejų egzistavimas. Kitaip tariant, tam, kad šis santykis būtų *tikras*, privalo egzistuoti ne tik mąstantysis, bet ir objektas, apie kurį mąstoma. Vadinas, jeigu mąstome apie aktualiai neegzistuojančius, bet galinčius egzistuoti pegasus, mąstome apie pegasus, kurie egzistuoja *anapus* aktualaus pasaulio, taigi, yra *vien galimi*.

Maža to, Brickeris iš karto užkerta kelią pasiūlymui tokius objektus traktuoti kaip abstrakčius. Brickerio (*ibid.*) žodžiais, „[v]ienas dalykas yra mąstyti apie auksinį dodekaedrą, ir visai kitas – mąstyti apie abstraktų jo simuliakrą“. Mąstydami apie auksinį dodekaedrą ar pegasą, mąstome apie juos *kaip apie konkrečius* objektus, priskiriame jiems tam tikras kokybes, tokias kaip buvimas auksinės ar baltos spalvos ar sparnų turėjimas. Aišku, mąstydami apie tokio pobūdžio objektus paprastai nemąstome apie *absoliučiai visas* jų kokybes, tačiau tai nereiškia, kad jie nėra visiškai kokybiškai apibrėžti, – Brickerio (*ibid.*) teigimu, visiškai apibrėžtas nėra tik mūsų mąstymas apie tuos objektus. Galiausiai, Brickeris (*ibid.*: 121–122) pagrindžia ištisų Lewiso postuluojamų pasaulių egzistavimą. Tai, kad mąstydami apie vien galimą objektą, nemąstome apie tai, kaip šis susijęs su kitais objektais, yra tik dar vienas mūsų pačių mąstymo neapibrėžtumo elementas – iš to neplaukia, jog nesama tą objektą supančios aplinkos⁹. Jį supa ištisas pasaulis, kuris, vėlgį, yra konkretus.

⁹ Gali būti, kad yra ir toks pasaulis, kuris susideda *vien tik* iš auksinio dodekaedro (Bricker 2008: 122).

Nors Brickeris ir neįvardija šio argumento būtent kaip atsako į kaltinimą, jog Lewiso postuluojami pasauliai yra nerelevantiški modalumų atžvilgiu, manytina, kad jį galima interpretuoti būtent taip, nes argumentas yra esmingai susijęs būtent su mąstymu apie *galimybes*. Priimdami pegasų, kalbančių asilų egzistavimo ir panašias galimybes, mes mąstome apie objektus, kuriuos suvokiame kaip konkrečius, ir tai atveda prie išvados, jog esama pasaulių, kurie yra būtent tokie, kokius postuluoja Lewisas, – vien galimi (neaktualūs) bei konkretūs. Vadinasi, tai leidžia teigti, jog Lewiso postuluojami pasauliai yra tiesiogiai susiję su modalumais.

Visgi atrodo, jog ir toks argumentas neturėtų įtikinti modalinio realizmo kritikų. Taip yra todėl, kad intencionalumo aiškinimas, kurį pateikia Brickeris, pats savaime yra kontroversiškas ir palieka bent keletą alternatyvų, kurios leidžia išvengti modaliniam realizmui palankios išvados. Visų pirma, net ir sutinkant su tuo, jog mąstydami apie pegasų egzistavimo galimybę mąstome apie tam tikrus pegasus, galima nesutikti su tuo, kad intencionalūs būviai, tokie kaip mąstymas apie tam tikrą objektą (-us), yra santykiniai. Pavyzdžiui, galima sakyti, jog mums tik *atrodo*, jog intencionalūs būviai yra santykiniai, kai iš tiesų jie tokie nėra (Gow 2021: 12). Dar viena, iš pažiūros intuityvesnė alternatyva yra teigti, kad tik *kai kuriais* atvejais – būtent tada, kada mąstoma apie neegzistuojantį objektą, – mąstymas apie objektą nėra santykinis būvis (Crane 2013: 9). Tad kalbamame kontekste būtų galima teigti, kad mąstydami apie aktualiai neegzistuojančius pegasus su pastaraisiais nesame siejami jokio santykio, mat mūsų mąstymas apie kažką yra santykinis būvis tik tais atvejais, kada mąstome apie aktualiai egzistuojančius objektus.

Kitas kelias yra teigti, jog mąstantysis gali turėti santykį su neegzistuojančiais objektais. Šiandien tokią poziciją gina, pavyzdžiui, Andrea Marchesi (2021: 12), anot kurios, mąstymas apie tam tikrą objektą (-us) yra santykinis būvis, tačiau iš santykio su tam tikru objektu turėjimo neplaukia to objekto egzistavimas. Tiesa, tokia nuostata gali atrodyti ne iki galo inteligibili arba netgi prieštaringa, jeigu manysime, kad tam, kad santykis apskritai būtų instancijuotas, privalo egzistuoti objektai, kuriuos tas santykis sieja. Be to, jeigu laikysimės *meinongišk*os skirties tarp *buvimo* ir *egzistavimo* ir pegasams vis dėlto priskirsime buvimą (nors ir ne egzistavimą), tai nebus priimtina tiems, kurie jokia prasme nėra linkę pripažinti vien galimų objektų realumo.

Galiausiai, galima apskritai laikytis manymo, jog mąstymas apie pegasų egzistavimo galimybę iš tiesų yra mąstymas apie *abstraktų* objektą – tarkime, dalykų padėtį. Kitaip tariant, galima laikytis nuostatos, kad mąstydami apie minėtą galimybę iš tiesų mąstome ne apie pegasus, o apie dalykų padėtį – būtent *pegasų egzistavimą*, – kuriai priskiriame galimybę būti aktualiai. Žinoma, toks sprendimas gali būti traktuojamas kaip problemiškas tuo atveju, jeigu esama labai stiprios intuicijos, kad mąstant apie pegasų egzistavimo galimybę neįmanoma nemąstyti apie pegasus. Tačiau tai būtų atskiros diskusijos vertas klausimas, kurio spręsti čia nesiekiamo; šiuo atveju užtenka pasakyti, kad Brickerio siūlymas grįsti Lewiso postuluojamų pasaulių egzistavimą apeliuojant į svarstymus apie intencionalumą, nors ir gali būti pasitelktas kaip įrankis apginti modalinį realizmą nuo priekaišto dėl nerelevantiškumo, vis dėlto palieka gana daug erdvės kontrargumentams. Tam, kad būtų galima pripažinti, jog Lewiso postuluojami pasauliai yra relevantiški

modalumų atžvilgiu, reikėtų priimti specifines nuostatas dėl intencionalumo, tačiau šios nuostatos pačios savaime yra ginčytinos. O jeigu manoma, jog iš mąstymo apie modalumus Lewiso postuluojamų pasaulių egzistavimas vis dėlto neplaukia, tuomet jų nerelevantiškumo modalumų atžvilgiu problema ir vėl tampa aktuali.

Išvados

Šiame straipsnyje siekta išanalizuoti ir įvertinti argumentus, kuriais Lewiso modalinį realizmą nuo priekaišto dėl nerelevantiškumo bandoma apginti arba sutinkant su šį priekaištą keliantiems mąstytojams paprastai reikšmingų ikiteorinių intuicijų svarba, arba apskritai apeliuojant į kitus, su kontroversiškais teorijų pasirinkimo kriterijais nesusijusius motyvus, – taip mėginta nubrėžti produktyvesnę šios diskusijos plėtojimo kryptį.

Atlikta analizė parodė, kad a) nors Millerio, Borge'ės ir Benovsky'io argumentai atskleidžia, kad svarstymai apie antrininkus kasdienio mąstymo apie *de re* modalumus kontekste gali būti reikšmingi, šių argumentų nepakanka pagrįsti, jog atožvalga į antrininkus yra svarbi būtent semantiniu (o ne tik episteminiu) požiūriu; b) Benovsky'io argumentas, kuriuo siekiama nuo kaltinimo nerelevantiškumu apginti modalinį realizmą apskritai, neturėtų įtikinti šios teorijos kritikų, nes nors Benovsky teisingai pastebi, kad tai, kas vyksta Lewiso postuluojamuose pasauliuose, yra neprieštaringa, laikantis aktualinės prielaidos, kuri šiuo atveju ir grindžia kaltinimą nerelevantiškumu, tai atrodo kaip jau aktualizuotos galimybės; c) Brickerio išvalgos, kuriomis Lewiso postuluojamų pasaulių egzistavimas grindžiamas apeliuojant į intencionalių būvių specifiką ir kurias taip pat galima pasitelkti ginant modalinį realizmą nuo čia aptariamo priekaišto, taip pat neturėtų įtikinti jų keliančių mąstytojų, nes su intencionalumu susijusios nuostatos, kuriomis remiasi Brickeris, pačios savaime yra ginčytinos.

Tad nors pateikta argumentacija suteikia pagrindo manyti, kad nei vienas iš straipsnyje analizuotų argumentų neturėtų įtikinti modalinio realizmo kritikų, ne mažiau svarbu pabrėžti ir pozityvią atliktos analizės išdavą. Atrodo, jog daugiausia tolesnio plėtojimo perspektyvų turi Brickerio išvalgomis grindžiamas argumentas, todėl teigtina, kad niuanšuotesni svarstymai, susiję su intencionalumu, galėtų būti vienas iš būdų pratęsti diskusiją. Tik tai jau yra atskirų tyrimų verta problematika.

Literatūra

- Adams, R. M., 1974. Theories of Actuality. *Noûs* 8 (3): 211–231. <https://doi.org/10.2307/2214751>
- Benovsky, J., 2015. Alethic Modalities, Temporal Modalities, and Representation. *Kriterion* 29 (1): 19–36.
- Blackburn, S., 1984. *Spreading the Word: Groundings in the Philosophy of Language*. New York: Oxford University Press.
- Blackburn, S., 1993. *Essays in Quasi-Realism*. New York: Oxford University Press.
- Borge, S., 2006. Counterpart Theory and the Argument from Modal Concerns. *Theoria* 72 (4): 269–285. <https://doi.org/10.1111/j.1755-2567.2006.tb00965.x>
- Bricker, P., 2008. Concrete Possible Worlds. In: *Contemporary Debates in Metaphysics*, eds. T. Sider, J. Hawthorne, D. W. Zimmerman. Oxford: Blackwell: 111–134.

- Cameron, R., 2007. Lewisian Realism: Methodology, Epistemology, and Circularity. *Synthese* 156 (1): 143–159. <https://doi.org/10.1007/s11229-005-2003-0>
- Cameron, R., 2010. The Grounds of Necessity. *Philosophy Compass* 5 (4): 348–358. <https://doi.org/10.1111/j.1747-9991.2010.00296.x>
- Chihara, C. S., 1998. *The Worlds of Possibility: Modal Realism and the Semantics of Modal Logic*. New York: Oxford University Press.
- Crane, T., 2013. *The Objects of Thought*. New York: Oxford University Press.
- Daly, C. J., 2008. The Methodology of Genuine Modal Realism. *Synthese* 162: 37–52. <https://doi.org/10.1007/s11229-007-9176-7>
- Daly, C. J., 2019. Why Reduction is Underrated. *History of Philosophy & Logical Analysis* 22 (1): 121–136. <https://doi.org/10.30965/26664275-02201008>
- De, M., 2018. On the Humphrey Objection to Modal Realism. *Grazer Philosophische Studien* 95 (2): 159–179. <https://doi.org/10.1163/18756735-000032>
- deRosset, L., 2011. On the Plurality of Worlds: David Lewis. *Humana.Mente* 4 (19): 137–150.
- Divers, J., 2002. *Possible Worlds*. London: Routledge.
- Forrest, P., 2004. Possible Worlds. *Mind* 113 (449): 171–174. <https://doi.org/10.1093/mind/113.449.171>
- Gow, L., 2021. Intentionality as Intentional Inexistence. *Inquiry* [interaktyvus]. <https://doi.org/10.1080/0020174X.2021.1923563>
- Hale, B., 1986. Review: The Compleat Projectivist. *The Philosophical Quarterly* 36 (142): 65–84. <https://doi.org/10.2307/2219312>
- Hazen, A., 1979. Counterpart-Theoretic Semantics for Modal Logic. *The Journal of Philosophy* 76 (6): 319–338. <https://doi.org/10.2307/2025472>
- Hoffman, A., 2002. *Actualism, Singular Propositions, and Possible Worlds: Essays in the Metaphysics of Modality*. Ph. D. Massachusetts Institute of Technology.
- Yablo, S., 2014. *Aboutness*. Princeton: Princeton University Press.
- Jacobs, J. D., 2010. A Powers Theory of Modality: Or, How I Learned to Stop Worrying and Reject Possible Worlds. *Philosophical Studies* 51 (2): 227–248. <https://doi.org/10.1007/s11098-009-9427-1>
- Jubien, M., 1988. Problems with Possible Worlds. In: *Philosophical Analysis: A Defense by Example*, ed. D. F. Austin. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 299–322.
- Jubien, M., 2009. *Possibility*. Oxford: Oxford University Press.
- Kalhat, J., 2008. Primitive Modality and Possible Worlds. *Philosophy* 83 (326): 497–517. <https://doi.org/10.1017/S0031819108000855>
- Kripke, S., 1980. *Naming and Necessity*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Lewis, D. K., 1968. Counterpart Theory and Quantified Modal Logic. *The Journal of Philosophy* 65 (5): 113–126. <https://doi.org/10.2307/2024555>
- Lewis, D. K., 1986. *On the Plurality of Worlds*. Oxford: Blackwell.
- Lewis, D. K., 1990. Noneism or Allism? *Mind* 99 (393): 23–31. <https://doi.org/10.1093/mind/XCIX.393.24>
- Maguire, B., 2013. Defending David Lewis's Modal Reduction. *Philosophical Studies* 166 (1): 129–147. <https://doi.org/10.1007/s11098-012-0024-3>
- Marchesi, A., 2021. A Radical Relationist Solution to the Problem of Intentional Inexistence. *Synthese* [interaktyvus]. <https://doi.org/10.1007/s11229-021-03126-3>
- Melia, J., 2003. *Modality*. Chesham: Acumen.
- Merricks, T., 2003. The End of Counterpart Theory. *The Journal of Philosophy* 100 (10): 521–549. <https://doi.org/10.5840/jphil2003100101>
- Miller, R. B., 1992. Concern for Counterparts. *Philosophical Papers* 21 (2): 133–140. <https://doi.org/10.1080/05568649209506376>
- Plantinga, A., 1974. *The Nature of Necessity*. Oxford: Clarendon Press.

- Plantinga, A., 1987. Two Concepts of Modality: Modal Realism and Modal Reductionism. *Philosophical Perspectives* 1: 189–231. <https://doi.org/10.2307/2214146>
- Rosen, G., 1990. Modal Fictionalism. *Mind* 99 (395): 327–354. <https://doi.org/10.1093/mind/XCIX.395.327>
- Salmon, N., 1988. On the Plurality of Worlds [Book Review]. *The Philosophical Review* 97 (2): 237–244. <https://doi.org/10.2307/2185263>
- Shalkowski, S. A., 1996. Conventions, Cognitivism, and Necessity. *American Philosophical Quarterly* 33 (4): 375–392.
- Sider, T., 2003. Reductive Theories of Modality. In: *The Oxford Handbook of Metaphysics*, eds. M. J. Loux, D. W. Zimmerman. New York: Oxford University Press, 180–208.
- Stairs, A., 1988. Review Essay: On the Plurality of Worlds. *Philosophy and Phenomenological Research* 49 (2): 333–352. <https://doi.org/10.2307/2107981>
- Vance, C., 2017. Modal Truthmakers, Truth Conditions, and Analyses: Or, How to Avoid the Humphrey Objection. *Acta Analytica* 32 (2): 145–159. <https://doi.org/10.1007/s12136-016-0299-7>
- van Inwagen, P., 1986. Two Concepts of Possible Worlds. *Midwest Studies in Philosophy* 11 (1): 185–213. <https://doi.org/10.1111/j.1475-4975.1986.tb00494.x>
- Wahl, R., 1987. Some Consequences of Possibilism. *Australasian Journal of Philosophy* 65 (4): 427–433. <https://doi.org/10.1080/00048408712343061>
- Woodward, R., 2012. Counterparts. *Philosophy Compass* 7 (1): 58–70. <https://doi.org/10.1111/j.1747-9991.2011.00451.x>